

ZAVIČAJNO ODELJENJE – JUČE, DANAS, SUTRA

Local heritage department - yesterday, today, tomorrow

Dragana Petrić

Narodna biblioteka „Veljko Petrović“ Bačka Palanka
bibl.zavicajno@gmail.com

Broj
bibliografske
jedinice

318

UDK /UDC **027.022(497.113)**

Izlaganje sa znanstvenog skupa / Conference paper

Primljeno/Received: 08.02.2019.

Sažetak

Istorija čitalaštva i knjižarstva u Bačkoj Palanci započinje i razvija se paralelno sa nastankom i razvojem zanata i trgovine tri Palanke. Čitaonica je osnovana 1869. godine u Staroj Palanci (tada su Bačku Palanku činile: Stara, Nova i Nemačka Palanka) u vreme nastanka građanskog sloja u ekonomski solidno razvijenoj sredini. Kao posebno odeljenje izdvojilo se iz celokupnog fonda biblioteke 1982. godine i od tada je prošlo dug put od odeljenja koje samo prikuplja, obrađuje i čuva zavičajni bibliotečki materijal do promotera kulturno-istorijskih vrednosti bačkopalanačke sredine.

Prepoznajući kao prioritet zadovoljavanje potreba korisnika, uz činjenicu da usluge date jednom ne traju večno, već se modifikuju i menjaju u skladu sa potrebama zajednice, ovo odeljenje danas zauzima veoma važno mesto u radu biblioteke. Mesto pružanja usluga nije više samo fizički prostor biblioteke, a upućenost u prilike lokalne zajednice omogućeno je stalnim prisustvom u javnosti, gde se prate kulturna dešavanja, učestvuje u njima i inicira ih. Programi navedeni u radu (radionice, prezentacije, izložbe, sajmovi, časovi...) su ilustrativan primer efekata onoga što zovemo "živo" delovanje, gde je korisnik u središtu bibliotečkih usluga. S obzirom da su korisnici različitog profila (obrazovne strukture, interesovanje, kao i godine starosti), oni su značajan izvor informacija i ideja koje koristimo da bi funkcionisali na pravi način. Uloga Zavičajnog odeljenja tako postaje višestruka: popularisanje knjige i znanja, podsticanje kreativnog dečjeg stvaralaštva, afirmacija društvenih vrednosti, prezentacija kulturnog i ostalog stvaralaštva. To je uticalo i na izmenjenu ulogu bibliotekara koji napušta

pasivnu ulogu od "čuvara znanja" i postaje kreativni posrednik između obilja prikupljenih informacija i budućih korisnika.

Ključne reči: Zavičajno odeljenje, programi, korisnici biblioteke

Summary

The history of reading and book selling in Backa Palanka starts and develops at the same time with the formation and development of crafts and trade of three Palankas. The reading room was founded in 1869 in Stara Palanka (at that time Backa Palanka consisted of Stara, Nova and German Palanka) at the time of the formation of the middle class in an economically well-developed environment. As a special department, it was separated from the entire library fund in 1982, and since then it has come a long way – from the department that only collects, processes and preserves the local heritage library material to the promoter of cultural and historical values of the Backa Palanka milieu.

Recognizing as a priority the satisfaction of the users' needs, with the fact that the services rendered once do not last forever, but are modified and changed in accordance with the needs of the community, today this department has a very important role in the work of the library. Services provided are no longer confined just to the library building itself, and the familiarity with the events of the local community is enabled through the constant presence in the public, where cultural events are followed, taken part in them, as well as initiated. The programs listed in the work (workshops, presentations, exhibitions, fairs, lessons ...) are an illustrative example of the effects of what we call "live" activity, where the user is at the center of library services. Given that the users are of different profiles (educational profiles, interests, and age), they are a significant source of information and ideas that we use to function properly. The role of the Local heritage department thus becomes multifunctional: popularizing books and knowledge, encouraging child creativity, affirmation of social values, presentation of cultural and other creative work. This has also affected the changed role of the librarian who leaves the passive role of "guardians of knowledge" and becomes a creative middleman between the abundance of information gathered and future library users.

Keywords: Local heritage department, programs, library users

Uvod

Istorija knjižarstva i čitalaštva u Bačkoj Palanci, započinje i teče paralelno sa nastankom i razvojem zanatstva i trgovine tri Palanke. Ekspanzija ovih privrednih aktivnosti stvorila je potrebu za bržim protokom knjige, u to vreme jedinog obrazovnog medija. Sa razvojem zanata i stvaranjem esnafskih udruženja, ali i sa početkom drugih oblika društvenog organizovanja i udruživanja građana kroz nacionalne, verske i političke organizacije stvaraju se i prve institucionalizovane čitaonice, koje su bile središta okupljanja građana unutar esnafskih udruženja. Nastala u vreme buđenja građanskog sloja u ekonomski solidno razvijenoj sredini, vrlo brzo se izdvojila kao mesto okupljanja ne samo ljubitelja pisane reči, nego i varošskog intelektualnog sloja koji uvek vodi prosperitetu. Bibliotekarstvo u Bačkoj Palanci, ima dugu tradiciju. Čitaonica je osnovana 1869. godine u Staroj Palanci (tada naselje postoji kao tri Palanke: Nova, Stara, Nemačka). Čitalište kako se, u početku zvalo, okupilo je palanačke prenumerante, željne novih knjiga, novina i inovacija svake vrste. Srpska čitaonica, osnovana je „sa ciljem društvenog, bratskog i prijateljskog međusobnog sporazumevanja i prijatne zabave koja će se u čitanju knjiga i novina, materijalno potpomagati i odgajati“. ¹ Knjige nam kazuju da je prvi knjižničar bi Nikola Stojaković, direktor Antonije Protić, zapisničar Kosta Janković. Do 1938. god. Srpska knjižnica ima 109 stalnih članova. Između dva rata ono se još više razvija i raste i po broju knjiga i članova i ima dobru saradnju sa mnogim udruženjima (Sokolovima, Prosvetnim društvom, Društvom učitelja).

Posle II svetskog rata tri Palanke, spaja jedno ime Bačka Palanka, a sreska čitaonica opet počinje od nule. Naime rat je uništio veći deo fonda, dok je „preko 2500 štampanih publikacija (iz perioda između 1868-1939) sklonjeno u Maticu srpsku“². Druga polovina 20. veka donosi, dobra rešenja po “kuću knjiga“. Gradska biblioteka 1968. godine dobija ime pisca ravnice Veljka Petrovića. Ta godina ostaće upisana kao vreme integracije sa Radničkim univerzitetom i lokalnim glasnikom „Nedeljnim novinama“ u jedinstvenu organizaciju „Ustanova za kulturu, informisanje i obrazovanje odraslih“. Iste godine počinje sa radom i Dečje odeljenje. 1977. doneta je odluka o osnivanju Biblioteke; ona se seli u lepu zgradu

¹Petrić, Sava. Građa za istoriju Bačke Palanke: Prva čitaonica. // Muzeološka sekcija jugozapadne Bačke 10(1976), str. [89].

²Kralj, Đuro. Sto dvadeset pet godina bibliotekarstva u Bačkoj Palanci. // Mali bibliotekar: jubilarno izdanje (1994), str. 2.

podignutu početkom 20. veka, (vrši se sređivanje seoskih ogranaka, sređivanje knjižnog fonda, organizuju se seminari za sve radnike, otvaraju bibliotečki punktovi u preduzećima).

Danas je Narodna Biblioteka "Veljko Petrović", sa atributom "institucije od posebnog društvenog interesa", veoma značajna kulturna institucija u Južnobačkom okrugu. Njen knjižni fond svake godine se uveća za 6500 knjiga i trenutno broji oko 214000 publikacija. Broj korisnika takođe je u stalnom porastu, i protekle godine je 11000 članova koristilo usluge naše Biblioteke. U centralnoj zgradi Biblioteke smešteni su: Odeljenje za odrasle, Dečje odeljenje, Zavičajno odeljenje, Nabavno-obradno odeljenje i Knjigoveznica, a tu je i trinaest ogranaka u naseljenim mestima opštine. Korisnicima su na raspolaganju dve čitaonice (studentska i za čitanje štampe), galerijski prostor i letnja bašta. Trenutno je na različitim poslovima zaposleno 22 radnika, od toga: četiri diplomirana bibliotekara i dvanaest knjižničara, koji sa posebnom voljom, entuzijazmom i znanjem sprovode njenu misiju kroz obrazovno, informacionu, naučnu, kulturnu i rekreativnu aktivnost.

Svake godine se organizuje veliki broj književnih večeri, izložbi, radionica, tribina... sa ciljem očuvanja tradicije bibliotekarstva u Bačkoj Palanci i potvrde da je knjiga ovde pronašla svoje plodno tle.

Organizacija i funkcionisanje Zavičajnog odeljenja

Na osnovu zakona o Bibliotečkoj delatnosti (1960. god.) i drugih pravnih akata, izdvaja se pored odeljenja za Odrasle i Dečjeg, 1982. godine i Zavičajno odeljenje. Među publikacijama koje su bile evidentirane u fondu palanačke čitaonice (Stara Palanka), sigurno je bilo i publikacija prvih palanačkih štampara (Blazek, Černišek), tako da je od samog nastanka čitaonice, počela da postoji i zavičajna zbirka. Danas je njen fond u inventarnoj knjizi obeležen brojem 2178 publikacija monografske građe. Princip zavičajnosti je osnovni princip u formiranju ovog odeljenja. Tu su publikacije koje su napisali autori rođeni u Bačkoj Palanci, koji su temom vezani za ovaj kraj, dela autora koji su deo života proveli u njemu, kao i knjige koje su izdate na ovom prostoru. Drugi deo fonda su serijske publikacije. Prve novine su izašle, između dva rata to je par naslova prorežimskih novina (Straža, Jugoslovenski list, Die Waht, Borbaš), što potvrđuje ravnopravnost u multikulturalnoj sredini). Danas Palančani dobijaju informacije iz nekih drugih novina: Nedeljne novine, Bačkopalanački nedeljnik, Akácos Út (časopis udruženja Mađara), Hlas lýdu, nedeljnik na slovačkom jeziku, mnoštvo

školskih listova, Sunčanik (časopis za kulturu i umetnost), Izvornik (glasilo ogranka Vukove zadužbine-ogranka u Gajdobri), Palanačke novine, Palanački privrednik. Kartografske publikacije, muzikalije, mape, sitan bibliotečki materijal i neknjižna građa takođe su sastavni deo fonda, a tu možemo navesti i izdanja opštinskih organa i ustanova, službeno dokumentacioni materija

Prostorije Zavičajnog odeljenja smeštenog u prizemlju zgrade, sagrađene početkom 20. veka, dostupne su za sve korisnike. Zahvaljujući tome ono doživljava pravu renesansu, pružajući raznovrsne usluge širokom krugu korisnika i sprovodeći programe prilagođene različitim kategorijama korisnika. To je rezultiralo da ovo odeljenje, kao u ostalom i cela biblioteka, više nije muzejski tiho, nego naprotiv uvek posećeno od strane korisnika, tokom celog radnog dana.

Za funkcionisanje Zavičajnog fonda potrebni su :

- precizno utvrđen kriterijum i dosledno pridržavanje propisanih standarada
- adekvatan prostor i čitaonica
- stručni bibliotekar

Čovek današnjice ima potrebu za stalnim učenjem, ne samo u školi, već i van nje. Tačna informacija se izborila u sam vrh čovekovih potreba, i tu je pomagač biblioteka koja prati savremene tokove i pametno akumulira znanje. Biblioteke kao javni servisi pružaju potrebne informacije i svojim programima i uslugama podstiču doživotno učenje. Pogotovo u manjim sredinama kao što je naša, te su usluge osmišljene pre svega zahvaljujući kreativnosti i stvaralačkom potencijalu bibliotečkog radnika. Krajnji cilj je da se što više korisnika usluži u biblioteci, da se oni opet vrate po informaciju. Jednostavno da što više ljudi komunicira. Usluga korisniku se pruža pre svega ličnim kontaktom i zato su komunikacione tehnike neophodna znanja bibliotekara. Prijatna atmosfera, ponuđena stolica u čitaonici, jeste dobar početak, prva etapa u lociranju problema koji čitalac (korisnik) treba da reši.

Uvek na usluzi korisnicima

Obaveza Zavičajnog odeljenja je da spreči gubitak pamćenja. Mnogo je pisanog materijala nastalo od kako pisanje vezano za zavičaj počinje, ono se čuva ne vrednujući ga, ne selektujući ga. Revizija fonda se vrši ne da bi se nešto odstranilo, već da bi se ispravile moguće

greške u odlaganju materijala, podsetilo na sadržaj fonda, dopunio neki deziderat, ili sagledao celokupan fond.

Zato se od Zavičajnog odeljenja očekuje :

- da istražuje, prikuplja, obrađuje, i daje na korišćenje zavičajni materijal
- da čuva lokalnu, zavičajnu istoriju
- da promoviše zavičajne vrednosti, pružajući korisnicima uvek nove informacije, motivišući zavičajne stvaraoce na kontinuitet u njihovim istraživanjima

Povremeno biblioteka pokreće akcije među sugrađanima sa ciljem da se pridruže u zaštiti svekolike zavičajne bibliotečke građe. Ukoliko poseduju bibliotečki materijal vezan na bilo koji način za naš grad, ako im nije potreban – pozivaju se da ga poklone Zavičajnom odeljenju. Potom se zavičajni materijal stručno obrađuje i čini dostupnim svima. Zauzrat dobijaju učlanjenje u biblioteku, zahvalnicu za dan biblioteke, a sve je to osnova za stvaranje čvršće veze.

Pored žive reči u komunikaciji sa posetiocem, na ovom odeljenju se nudi pre svega lisni autorski i predmetni katalog za 2178 monografskih publikacija na jezicima sredine (srpski, slovački, mađarski, nemački), što čini početni korpus usluga koji se nudi korisniku. Pored lisnog tu je i elektronski katalog u Winisis sistemu. Tu je i autorski katalog zavičajnih publikacija (izdat 2004. god.) , koji uz druga referentna izdanja mogu čitaoca usmeriti u kom pravcu valja nastaviti traganje za potrebnom literaturom, te otkriti gde se ona nalazi, iz prostog razloga što naša biblioteka još uvek ne poseduje sve zavičajne publikacije. S obzirom da se upravo periodika istražuje u cilju pronalaženja adekvatnih informacija, te kako je ona najčešće ukoričena u velikom formatu, jer se poseduje u jednom primerku, njeno korišćenje je kontrolisano zbog mogućeg habanja. Upoznavanje sa ovom građom, kao uostalom i sa svim zavičajnim fondom omogućeno je u čitaonici Biblioteke i na samom Zavičajnom odeljenju gde postoji par čitalačkih mesta.

Uspostavljanjem sistema kataloga (autorski, predmetni, topografski...), sistema kartoteka (autora, istaknutih pojedinaca, urednika lokalnih novina, press-kliping...), stvorena je osnova, tj. preduslov na osnovu kojeg je odeljenje s jedne strane nenadoknativ zamajac u oblikovanju opšteg nacionalnog fonda biblioteke, a sa druge strane zavičajni fond postaje promoter kulturnih i istorijskih vrednosti Bačke Palanke, i kao takva je lokalni centar kulturnog delovanja u gradu i okolini.

Zavičajno odeljenje – brend Biblioteke i ostavština za budućnost

Zavičajno odeljenje Narodne biblioteke „Veljko Petrović“ u mogućnosti je da pruži svoje usluge najrazličitijim subjektima, kako pojedincima tako i institucijama, firmama, kolektivima, udruženjima. U nastojanju da se izbegne tradicionalni koncept muzejske zbirke i da se ona učini otvorenom i dostupnom svim zainteresovanim korisnicima, osmišljeni su razne aktivnosti i programi.

Najosetljiviji i prvi korisnici biblioteke su deca. Pored osnovnog zadatka biblioteke da pruži usluge malim čitaocima, ima i zadatak da bude učitelj – edukator, da približi deci prvo zavičaj, pa onda i samu knjigu. Saradnja sa prosvetnim radnicima u osnovnim školama ostvaruje se na inicijativu bibliotekara. Osmišljeni programi („Stara fotografija“, „Pričala mi baka“, „I mi klinci ko pesnici“, „Put oko sveta“), dovode organizovane posete dece u biblioteku. Neformalno učenje koje neguje biblioteka u radu sa decom podstiče kreativnost, komunikaciju, koji su uslov raznih otkrića i saznanja, a to decu motiviše. Radionice podstiču dečje stvaralaštvo, a gostovanju autora (zavičajnih) knjiga za decu podjednako se raduju i deca iz redovne škole i mališani koji pohađaju školu za decu sa posebnim potrebama. Deca kao učesnici i stariji kao organizatori tih programa razmenjuju informacije, ideje i saznanja...



Slika 1.

Čas ne mora da bude samo u školi sa dnevnikom. Mnogo je informacija koje se mogu saznati iz zavičajnog fonda (o zavičajnom piscu, znamenitim pojedincima, turističke informacije o gradu i okolini, sportu, privredi...). Edukativan rad odvija se svakodnevno u smislu individualne pomoći korisnicima da sami dođu do izvora informacija ili pomoći pri korišćenju referentne zbirke. Učenici viših razreda nalaze u zavičajnom fondu, potrebne podatke za seminarske i domaće zadatke. Formiranje odeljenja turizmologa, uticao je da sa jednim brojem profesora na početku ili kraju školske godine organizujemo čas u biblioteci. Njihov dolazak zahteva veću pripremu i obično se veže u nekoliko uzastopnih poseta. Prilagođavajući se potrebama tinejdžera, učestvujemo u njihovim aktivnostima kao partner („I ja volontiram“, „Muktikukulturalno mapiranje grada“, „Interfest“, „Festival ekološkog pozorišta“), što je jedan od vidova za upoznavanje sa gradom pa naravnom i bibliotekom. Izložba stare štampe i periodike u našem gradu bio je samo jedan od načina da se upoznaju sa delom fonda i uopšte upoznaju ovaj fond bez koga u budućem školovanju neće moći.



Slika 2.

Rad akademskih građana na ovom odeljenju je na naučnoj osnovi, traje znatno duže uz korišćenje velikog broja bibliotečkog materijala, potrebu fotokopiranja, ili fotografisanja

izvornog materijala. Ne retko upućujemo mlade istraživače na pojedince koji mogu živom pričom ponuditi odgovor, usmeriti u dobrom pravcu istraživačku zainteresovanost. Ciljno istraživanje jeste ono koje za rezultat ima novu knjigu, najčešće monografskog tipa, čime se obogaćuje i sam fond. Zavičajni bibliotekar motiviše zavičajne stvaraocce na kontinuitet u njihovom istraživanju i na kontinuitet u izdavanju zavičajnih publikacija.

Poštujući potrebu da biblioteka služi i odgovara zahtevima zajednice, Zavičajno odeljenje je promoter multikulturalnosti i nosilac programa koji biblioteka organizuje već treću godinu pod nazivom „Mi povezujemo ljude“. U okviru istog promovise se multikulturalno stvaralaštvo (pisana reč, folklor, izložbe...) kao osobenost ljudi i sredine što je značajno za međusobno razumevanje, toleranciju regionalnu saradnju i prosperitet opštine. Fond Zavičajnog odeljenja je bogat raznovrsnim monografskim publikacijama, a njihovi autori (koji stvaraju na maternjim jezicima) sa zadovoljstvom daruju primerak svoje knjige biblioteci. Ne retko to su već afirmisani stvaraoci ponikli sa ovog prostora, koji prihvataju potrebu da se njihovo delo predstavi javnosti.

Dugo su Zavičajna odeljenje smatrana balastom biblioteka, skrajnuta i od korisnika i od zajednice, dovoljna sama sebi. Prepoznajući svoju autentičnost, ne samo po fondovima koje sadrži, nego i mogućnostima za rad, ovo odeljenje se vremenom izborilo da postane kulturni identitet biblioteke. Svojim aktivnostima izašlo je i van fizičkog prostora biblioteke (vrtić, centar grada, Muzej, Turistička organizacija), postajući i ravnopravan subjekt saradnje ustanovama sličnog karaktera. Korisnici su postali i predškolci i građani uopšte (posetioci, gosti grada). U saradnji sa turističkom organizacijom Novog Sada, bili smo domaćini udruženju penzionera. Priča pod krošnjom lipa oživela je uspomene na tri Palanke, nekadašnje zanate i kafane. Darivali smo i svitke sa Andrićevim mislima, lep suvenir koji su uz osmeh nosili iz biblioteke.

Vid promocije biblioteke, odnosno Zavičajnog odeljenja jesu i sajmovi knjiga, na kojima u poslednjih nekoliko godina zahvaljujući našem osnivaču Opštini, imamo zapaženo učešće. Time se i političko-privredna struktura uverila u značaj Zavičajnog odeljenja kao brenda biblioteke.

Prilikom kontakata sa kolegama knjižničarima iz ogranaka, upućujemo ih na potrebu sakupljanja zavičajnog materijala (koji „nastaje“ pred njihovim očima) uz potrebu čuvanja istog. To se odnosi pre svega na sitan materijal, periodiku, afiše..., podsećamo ih na obavezu da

isti prosleđuju odeljenju. Sve vidljiviji smo i u medijima. Zavičajni bibliotekar konstantno pruža informacije kako pisanim tako i elektronskim medijima o mnogobrojnim bibliotečkim programima (književnim večerima, izložbama tribinama, okupljanjima...). U osnovi svih naših planova je približavanje korisnicima usluga naše biblioteke. Kao vid popularisanja fonda je informacija, i u časopisu "Palanački privrednik" u kome su obrađene uvek aktuelne teme iz ekonomije i zakonodavstva, ali je mesto našla i zavičajna građa. Isto tako na ovom odeljenju vrši se informisanje samih korisnika o predstojećim manifestacijama, usmenim putem, odnosno izloženim plakatima i pozivnicama.



Slika 3.

Zaključak

„Ne za sadašnjost, nego za budućnost“³ – Nikolaus Heep

Zavičajni bibliotekar nikada ne sme odustati od prikupljanja, čuvanja i obrade zavičajnog materijala u najširem smislu. Zavičajne publikacije su najvažnije, jer samo one mogu argumentovanom pisanom rečju svedočiti o prošlosti zarad sadašnjosti i budućnosti.

³ Heep, Nikolaus. 150 Jahre Bačka Palanka. Vrbas : H. Bleeß, 1930.str. [7].

⁴ Vraneš, Aleksandra. Zavičaj kroz prizmu biblioteka. // Pančevačko čitalište 3(2003), str. 28.

Era elektronske obrade i digitalizacije u bibliotekama pa tako i na zavičajnim odeljenjima pomera granice i dovodi do neslućenog korišćenja svekolikog zavičajnog materijala svih profila. Time publikacije bivaju zaštićene od daljeg habanja, dobijajući muzejski status, a sa druge strane postaju pristupačnije i umnožene u traženom broju primeraka, bez straha od gubljenja i nestajanja.

Prvobitni, neposredni i lični kontakt između bibliotekara i korisnika će i dalje opstati kao nezamenjiv, a živa reč kao neminovnost koja često može ponudi i sasvim nove i neočekivane istraživačke puteve.

„Kada bi zavičajna odeljenja ostvarila sve projekte koje je moguće uz njihove fondove osmisliti, od rimejka razglednica do izrade slikovnica za decu sa pričama o nacionalnoj starini ne bi nam se na zavičajnom ni na nacionalnom planu moglo dogoditi da ne budu osmišljeni adekvatni načini preko kojih svoje kulturno nasleđe možemo predsaviti strancima i sačuvati za budućnost.“⁴

Literatura

Heep, Nikolaus. 150 Jahre Bačka Palanka. Vrbas : H. Bleeß, 1930.

Kralj, Đuro. Sto dvadest pet godina bibliotekarstva u Bačkoj Palanci. // Mali bibliotekar: jubilarno izdanje (1994), str. 2-3.

Petrić, Sava. Građa za istoriju Bačke Palanke: Prva čitaonica // Muzeološka sekcija jugozapadne Bačke 10(1976), str.[89-90].

Vraneš, Aleksandra. Zavičaj kroz prizmu biblioteka. // Pančevačko čitalište 3(2003), str. 26-28.